

GARWOLIN

Miron Białoszewski

Do Garwolina literackim szlakiem? Czemu nie? To może nie Płock czy Opinogóra, ale też ma swój "literacki" wątek. Kto wie, czy nie ważniejszy niż można by sądzić na podstawie lakonicznej notatki mówiącej, że tu: „...mieszkała matka Mirona Białoszewskiego...” Sam poeta także zaraz po wojnie tu z nią przebywał, a potem po prostu często ją odwiedzał. Aż do 1980 roku, kiedy zmarła.

Od Garwolina świat się zaczyna – pisał Białoszewski. Niech to stwierdzenie przypomni nam jakiś początek, jakieś ważne miejsce, w którym się wszystko zaczęło. Bo przecież każdy z nas jakiś swój „Garwolin” nosi w sercu.

O twórcy

Garwolin i Miron Białoszewski? A jednak. Wbrew naszemu przekonaniu, że kto jak kto, ale ten pisarz najściślej był związany ze stolicą, właśnie on niemało czasu spędził w tym miasteczku. Miał tu matkę, kuzynów, sąsiadów, znajomych. Obserwował życie toczące innym niż warszawski, rytmem. Pisał.

W wierszu „*Garwolin i z powrotem*” z tomiku „*Odczepić się*” wydanym w 1978 roku czytamy:

"Idę po chleb dla mamy

Mijam dwie kaczki.

- Całe życie w Garwolinie?

- Dlaczego nie?

Kury

już na grzędzie

dużo piór rozłożyły.

Dorodne.

Chce się życia dorodnego.

Bo jak duch,

to bez niczego.

Dlaczego leci się tak

na tego ducha?

Te pióra niewidzialne?

Ale nim co,

to podfruwać trzeba

na tych.

*na początku było jąkanie,
głosu nie wydało
potem zagdakało
milion plagiatów.*

Garwolin pojawia się także, z oczywistych powodów, we fragmentach „Dziennika”. Jest tłem dla opisywanych zdarzeń i ludzi, miejscem akcji. Bo Białoszewski tworzył, biorąc bardzo wiele z tego, co widział, odczuł, dostrzegł, skojarzył. Taka jest jego poezja, proza i dramaty. Był pisarzem "osobnym", jak jeden z jego kolejnych teatrów.

Ci jednak, którzy kojarzą go głównie z Warszawą, nie mylą się. **Miron Białoszewski** urodził się 30 czerwca 1922 roku, zmarł 17 czerwca 1983 roku w stolicy. Był poetą, prozaikiem, dramaturgiem i aktorem teatralnym. W chwili wybuchu II wojny światowej chodził do III klasy gimnazjum. Maturę zdał na tajnych kompletach i zaczął studia na tajnym Uniwersytecie Warszawskim, na polonistyce. W czasie okupacji, w latach 1942-1944, wraz ze Stanisławem Swen Czachorowskim prowadził konspiracyjny Teatr Swena. Po Powstaniu Warszawskim, razem z ojcem trafił do obozu tymczasowego w Lamsdorf. Skierowano ich na budowę gazowni w Opolu. Uciekli stamtąd do Częstochowy. Do Warszawy wrócili w lutym 1945 roku. Następnie, na pewien czas, poeta, razem z matką, zamieszkał w Garwolinie.

Białoszewski, zanim został dziennikarzem, pracował na Poczcie Głównej. Potem były redakcje, m.in. "Kurier Codzienny", "Wieczoru Warszawy" i "Świata Młodych". Przede wszystkim jednak był literatem, związanym z tzw. pokoleniem Współczesności. W 1955 roku razem z Lechem Emfazym Stefańskim, założył tzw. "Teatr na Tarczyńskiej", w którym grał i wystawiał własne sztuki. W tym samym roku debiutował w krakowskim "Życiu Literackim", wraz z m.in. Zbigniewem Herbertem, a pierwszy tom jego wierszy, *Obroty rzeczy*, ukazał się rok później. Potem były kolejne. Zyskał popularność, co pomogło mu otrzymać przydział na mieszkanie przy pl. Dąbrowskiego 7. Zamieszkał w nim z życiowym partnerem, malarzem Leszkiem Solińskim. Ich homoseksualny związek był powodem wyrzucenia Białoszewskiego w 1953 z redakcji "Świata Młodych" za naruszenie obyczajów. Pod tym adresem istniał też jego kolejny już, "Teatr Osobny".

W latach 70. ubiegłego wieku zyskał sławę jako prozaik. "*Pamiętnik z powstania warszawskiego*", "*Donosy rzeczywistości*", "*Szumy, zlepy, ciągi*" przyjmowano co najmniej z zainteresowaniem. W 1975 roku skierowano go do sanatorium w Konstancinie na renowację. Był po zawale. Oczywiście, podczas choroby wciąż pisał. Tak powstał "*Zawał*", książka wydana w 1977 roku. "*Konstancin*" pierwotnie był jej częścią. W efekcie ukazał się on już po jego śmierci, w 1991 roku.

W 1976 roku po raz ostatni przeprowadził się - na ul. Lizbońską 2 m 62 na prawym brzegu Wisły. Tam powrócił do poezji, wydał też wówczas nowe tomy wierszy.

Został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Zmarł 17 czerwca 1983 roku, po kolejnym zawale serca, w trzy lata po śmierci matki, którą do końca jej życia odwiedzał w Garwolinie. W centrum tego miasta, nad rzeką Wilgą, stoi pomnik upamiętniający poetę. Nie popiersie z brązu, ale pomnik-dowcip, według pomysłu nauczyciela języka polskiego z miejscowej Szkoły Podstawowej nr 5, Sławomira Michalika. Na cokole dwie kaczkę stoją z dumnie podniesionymi głowami, a trzecia

siedzi obok i patrzy na swoje sąsiadki. Na pomniku jest umieszczony cytat z wiersza: "Całe życie w Garwolinie?/ - Dlaczego nie?".

Sławomir Michalik propaguje twórczość Mirona Białoszewskiego. Co roku organizuje spotkania jej poświęcone. Dzięki jego zabiegom powstał film dokumentalny „Całe życie w Garwolinie” (2007) o związkach poety z Garwolinem. Młodzież licealna z Garwolina zaprezentowała w nim życie i twórczość Mirona Białoszewskiego (reżyseria: Piotr Morawski). W Garwolinie jest ulica Mirona Białoszewskiego.

O mieście

Z epoki żelaza, sprzed dwóch tysięcy lat pochodzą ślady osadnictwa na terenie, gdzie dziś leży Garwolin. Nazwa *Garwolino* pojawia się w notatkach z 1386 i 1404 roku. Zdaniem jednych, pochodzi od nazwy osoby - *Garwoł*. Inni łączą ją z legendą o gawronach. Około roku 1423 Garwolin uzyskał prawa miejskie. Prawie 90% mieszkańców zginęło podczas najazdów Szwedów. Podczas II wojny światowej został zniszczony niemal w 70%. Po wojnie odbudowany i rozbudowany.

Zabytki, atrakcje turystyczne

- Garwolin ma ciekawą historię, jednak jest miastem ubogim w zabytki. Do obecnych czasów ocalała część drewnianej zabudowy.
- **Dom przy ul. Sienkiewicza nr 19** został wybudowany w początkach XIX w.; ustawiony szczytowo; wewnątrz sień na przestrzał z kominkiem akardowym; w pomieszczeniach stropy belkowane; dach dwuspadowy z półszczytem; dom przebudowano w 1981 r.
- **Domy przy ulicy Sienkiewicza nr 2, 5, 9-13 i przy ul. Młyńskiej nr 2, 4, 5, 7** – wybudowane w końcu XIX i początkach XX w.
- **Domy przy ul. Senatorskiej nr 45, 47, 51, 53, 59, 63, 65, 69** – zwane „garwolińską starówką”; wzniesione ok. II połowy XIX w. i w początkach XX w.; kalenicowe, rozdzielone miedzuchami z bramami wjazdowymi na podwórza; dachy przeważnie naczółkowe, kryte blachą.
- **Kaplica cmentarna pod wezwaniem św. Antoniego** – usytuowana na cmentarzu założonym ok. połowy XIX w. Kaplica została zbudowana w 1839 r. w stylu klasycystycznym z murowanej cegły, tynkowana, na narożach rustykowana; na planie prostokąta z węższym prezbiterium zamkniętym półkoliście; sklepienie o łuku koszowym; fasada zwieńczona trójkątnym frontonem z półkolistym oknem; wejście w prostokątnym profilowanym obramowaniu, nad nim okulus; dach dwuspadowy, nad prezbiterium wyokrąglony, kryty blachą, wewnątrz obraz Matki Boskiej Różańcowej z II poł. XVIII w. w ramie klasycystycznej; krucyfiks z I poł. XIX w.; epitafium Józefa z Krajewskich Żarnowskiej i ks. Józefa Żarnowskiego, inicjatora budowy kaplicy.
- **Mauzoleum rodziny Edwarda Hordliczki** z końca XIX w. na cmentarzu.
- **Kościół Parafialny pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego** zbudowany w latach 1890-1909 wg projektu arch. Józefa Piusa Dziekońskiego. Kościół został konsekrowany w 1890 r. przez biskupa Franciszka Jaczewskiego; murowany, w stylu neobarokowym; w głównym ołtarzu obraz Przemienienia Pańskiego malowany przez Wincentego Łukasiewicza w 1984 r.; w ołtarzach bocznych obrazy – św. Stanisława Kostki oraz św. Józefa.

- **Cmentarz wojenny** – założony w latach 1949-1952 na wyłączonej gruncie stanowiącej własność rolników. Powstał on z ekshumacji zwłok żołnierzy Armii Radzieckiej oraz Wojska Polskiego z grobów rozsypanych głównie na terenach powiatów: garwolińskiego, kozienickiego i puławskiego.
- **Plebania – ul. Staszica 11**; murowana z lat 30. XX w.
- **Siedziba Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego** – ul. Staszica 15; murowana z 1910 r., w okresie okupacji siedziba władz starosty niemieckiego.
- **Budynek Szkoły Podstawowej nr 1 i Publicznego Gimnazjum nr 1** – al. Żwirki i Wigury 16; murowany z lat 30. XX w.
- **Kasa Stefczyka** – ul. Kościuszki 28; murowana, z przełomu XIX i XX w., obecnie siedziba Banku Spółdzielczego.
- **Budynek Wojskowy** – ul. Kościuszki 24; murowany, z 1902 r.; obecnie siedziba Wojskowej Komendy Uzupełnień.
- **Koszary** – al. Legionów - zespół budynków murowanych, z przełomu XIX i XX w.; obecnie w budynkach znajdują się magazyny, sklepy, mieszkania prywatne, pralnia, sąd, Mazowieckie Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji dla dzieci i młodzieży w Zagórzcu Szpital w Garwolinie.
- **Zespół Dworski** – ul. Studzińskiego 28 – murowany z początku XX w. własność prywatna.

Spośród wymienionych powyżej zabytków, trzy są wpisane do rejestru zabytków: Kościół parafialny pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego, Siedziba Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego, Zespół Dworski przy ul. Studzińskiego.

Muzea, wystawy, galerie

- **Centrum Kultury - galeria sztuki współczesnej**, ul. Nadwodna 1, tel.: 25 682 20 51, jkargol@poczta.onet.pl
- **Muzeum Ziemi Garwolińskiej** (przy Zespole Szkół Rolniczych im. Staszica) ul. Główna 49, Miętne, tel.: 25 682 30 81

Impreza cykliczna

- **Dni Garwolina i Dni Powiatu Garwolińskiego** - czerwiec, impreza o integracyjnym wymiarze, obejmująca liczne koncerty muzyczne, wystawy, zawody sportowo-rekreacyjne.

Szlaki

- **Szlak pieszy PTTK „Borów Nadwiślańskich”**: Glinianka – Wola Karczewska – Adamówka – Otwock-Wólka Mładzka – Rudka – Otwock-Mładz – Otwock-Zamładz – Otwock – Otwock-Anielin – Czerwona Droga – Torfy (Trakt Królewski) – Jezioro Czarne – Lasek – Celestynów – Regut – Las Ponurzycki – Zabieźki – Kąćki – Osieck – Łucznicza – Garwolin PKP (189,6 km), www.otwock.pttk.pl
- **Szlaki rowerowe:**

- **niebieski „Szlak miast”**: przeprawa promowa na Wiśle w Antonówce Świerżowskiej – Maciejowice – Łaskarzew – Garwolin – Unin – Wilczyska – Żelechów (65,2 km)
- **czerwony**: Wola Życka – Życzyn – Korytnica – Sokół – Zygmunt – Melanów – Stary Pilczyn – Kacprówek – Gąsów – Górzno – Reducie – Sławiny – Garwolin – Wola Rębkowska – Huta Garwolińska (50,6 km), www.garwoszlaki.pl

Baza sportowo-rekreacyjna

- **Centrum Sportu i Kultury**, ul. Nadwodna 1, 08-400 Garwolin, tel.: 25 682 20 51, jkargol@poczta.onet.pl
- **Hala Sportowa**, al. Żwirki i Wigury 16, 08-400 Garwolin, tel.: 25 786 40 00 lub 25 786 40 01
- **Stadion**, ul. Sportowa 34, 08-400 Garwolin, tel.: 25 684 35 66
- **Kompleks rekreacyjno-sportowy na "Zarzeczu"** nad rzeką Wilgą. Obejmuje ścieżki spacerowe i rowerowe, tereny parkowo-ogrodowe, plac zabaw dla dzieci, kąpielisko, wzgórze saneczkowo-widokowe, stanowiska wędkarskie, zbiornik retencyjny oraz amfiteatr. Teren stanowi miejsce wypoczynku i spotkań mieszkańców miasta oraz centrum życia kulturalnego.

Walory naturalne

Powiat garwoliński położony jest we wschodniej części Niziny Południowo-Mazowieckiej, na granicy Kotliny Warszawskiej i Wysoczyzny Siedleckiej. Jego obszar znajduje się w prawym dorzeczu środkowego biegu Wisły oraz jej niewielkich dopływów: Wilgi, Okrzejki i Promnika.

Atutem terenów powiatu garwolińskiego jest bogata flora i fauna. W okolicznych lasach podstawowym gatunkiem drzew jest sosna, tworząca głównie bory suche, czasami bory świeże, rzadziej mieszane. Ciekawie pod względem flory przedstawia się wiele parków dworskich z XVIII-XIX-wiecznym drzewostanem. Bogata szata roślinna stanowi niewątpliwie dużą atrakcję zarówno dla botaników, jak i dla turystów. Warto wspomnieć o wielu pomnikach przyrody, rzadko spotykanych jesionach wyniosłych, lipach drobnolistnych czy okazach starych dębów szypułkowych, dochodzących w obwodzie do 7 metrów. W tych lasach spotykamy łosie, dziki, borsuki, kuny. Nad rzeką Wilgą utrzymuje się stanowisko bobrów, a i wydra nie jest tu rzadkością, co dowodzi, że degradacja środowiska nie postąpiła zbyt daleko. W starych kościelnych wieżach znajdują się siedliska nietoperzy. Na terenie powiatu występuje duża różnorodność gryzoni, ptaków (nawet bardzo rzadkie bociany czarne) i płazów.

Na terenie powiatu garwolińskiego znajduje się Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu o pow. 70 070 ha, który obejmuje prawobrzeżny fragment doliny Wisły. Administracyjnie obszar ten należy do 11 gmin: Kołbiel, Siennica, Parysów, Pilawa, Osieck, Sobienie Jeziory, Garwolin, Wilga, Łaskarzew, Maciejowice i Sobolew. Bardzo dużą powierzchnię - 7855 ha - zajmują tereny leśne zaliczone do lasów ochronnych, z czego na lasy zieleni wysokiej przypada 249 ha, lasy masowego wypoczynku - 6033 ha, krajobrazowe - 1571 ha i glebochronne - niespełna 2 ha.

W 2001 roku został utworzony Mazowiecki Park Krajobrazowy im. Czesława Łaszka. Część gminy Pilawa znajduje się w granicach otuliny parku, granica otuliny biegnie od granicy gminy Osieck z gminą Pilawa: zachodnią stroną drogi Augustówka-

Jaźwiny, w kierunku południowym, południową stroną linii kolejowej, w kierunku zachodnim, od granicy z gminą Osieck.

Na terenie powiatu garwolińskiego znajdują się 4 rezerwaty przyrody o łącznej powierzchni ok. 108 ha. Są to:

- **„Czerwony Krzyż”** – rezerwat florystyczny, którego podstawowym walorem przyrodniczym jest obecność jednego z rzadszych na niżu Polski gatunku storczyka – tajęży jednostronnej.
- **„Kopiec Kościuszki”** – rezerwat utworzony w celu ochrony i zachowania stanowiska bodziszka żałobnego, rzadko spotykanej na niżu Polski rośliny. W części wschodniej rezerwatu znajduje się kopiec oraz tablica upamiętniająca setną rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki.
- **„Torfy Orońskie”** – rezerwat utworzony dla zachowania rzadkich chronionych gatunków roślin. Rośnie tu wiele storczyków, m.in. narażony na wyginięcie lipiennik Loesela, kukuła krwista czy kruszczyk błotny.
- **„Rogalec”** – rezerwat leśny utworzony w celu ochrony bogatych florystycznie, wielogatunkowych podmokłych lasów liściastych.

Na terenie powiatu znajduje się obszar specjalnej ochrony ptaków „Dolina Środkowej Wisły” na którym gniazdują bocian czarny i bielik. Planowane jest utworzenie dwóch specjalnych obszarów ochrony siedlisk: „Bagna Orońskie” i „Podebłocie”.

Gastronomia

- **Euforia**, Garwolin, ul. Kościuszki 69, 25 682 40 07
- **Bar Uniwersalny "BORYS"**, ul. Słoneczna 16, (25) 682 30 38
- **Bar Gastronomiczny "HERMAN"**, ul. Kościuszki 69, 507 144 577
- **Bar Piwny**, al. Legionów 6, (25) 682 43 07
- **Bar "SMAKOSZ"**, ul. Nadwodna 8, (25) 682 26 79
- **Bar "SNACK BAR & CAFE"**, ul. Polska 1, (25) 682 38 11
- **Bar "USTRONIE"**, ul. Krótka (Zieleniak), 880 342 869
- **Kawiarnia "MOJA MUZYKA"**, ul. Nadwodna 1
- **Bar Uniwersalny "TEQUILA"**, ul. Polska 2, 516 026 222
- **Drink Bar "Graffiti Club"**, ul. Mazowiecka 15, 505 842 089
- **"CAFE KLIMATY"**, ul. Targowa 2, 605 133 106
- **Lokal Gastronomiczny**, ul. Wyszyńskiego 8, 606 996 688
- **Pizzeria "DIAVOLLA"**, ul. Kościuszki 49 C, (25) 682 03 00
- **Pizzeria "PRIMAVERA"**, ul. Długa 4, (25) 682 34 50
- **Pizzeria "PRIMAVERA"**, ul. Kościuszki 49 B, (25) 682 42 79
- **Tradycyjna Kuchnia Polska**, ul. Targowa 27, (25) 682 15 64
- **Restauracja "OREGANO"**, ul. Targowa, 605 575 585
- **Bar "Kebab Alibaba"**, ul. Kościuszki 50 E, 515 477 159

- **Bar Piwny**, ul. Krótka (Zieleniak), 509 028 058
- **Bar "Sai Gon"**, ul. Kościuszki 43, 509 267 723
- **Bar "Kwadrat"**, al. Legionów 2, (25) 682 39 67

Noclegi

- **Hotel Euforia**, Garwolin, ul. Kościuszki 69, 25 682 40 07
- **Hotel przy Centrum Sportu i Kultury**, ul. Sportowa 34, (25) 682 02 65
- **Hotel "ELMAR"**, ul. Przemysłowa 60, (25) 682 30 65.